

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

**GÜNEY-DOĞU AVRUPA
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

2-3

1973 - 1974

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ

1974

TARİHDE TÜRK LEH MÜNASEBETLERİ*

M. Tayyib Gökbilgin

Ferdler arasında olduğu gibi bazı milletler arasında da karşılıklı sempati-tilere, samimi dostluk münasebetlerine ve güzel hatıralara daima rastlanır. Hattâ beşeriyet tarihi, medeniyet tarihi çok defa bu türlü münasebetlerin tecellileri ve tezâhürleri ile doludur.

Zaten insan topluluklarının, millet ve devlet halinde yaşayan siyâsî ve sosyal varlıkların türlü alanlarda, karşılıklı olarak, şu veya bu şekilde münasebetleridir ki, medeniyetleri meydana getirmiş ve bunların devam ve inkişâfında ona yeni yeni unsurlar katan milletlerin rolü ve hissesi görülmüştür.

Tarihde Türk-Leh münasebetlerini düşünürken de bu umûmi görüşü hatırlamak, iki millet arasındaki münasebetlerin çok defa müsbet ve mesud tezâhürlerine şahid olmak mümkündür.

Gerçekden, Türk Milleti, Ön Asya'da kudretli, siyâsî bir teşekkül kurduktan hemen sonra, Doğu Avrupa'daki Leh milleti ile ve onun kuvvetli devleti ile temasa gelmiş ve bilhassa Osmanlı Devleti'nin yükselme devrinde Türk-Leh münasebetleri daha çok artmıştır.

Bu inkişâfda, şübhesiz ki, coğrafi durumun, siyâsî zarûretlerin tesiri vardır, şöyle ki :

Anadolu ve Balkanların, Yakın Şark'ın hakimiyetini elinde tutan Türk Devleti ile Doğu Avrupa'nın büyük ve kudretli Polonya-Litvanya krallığı arasında siyâsî münasebetlerin vücud bulması ve dolayısıyla Türk-Leh milletlerinin birbirlerini tanımaya başlaması mukadderdi. Belki, buna, Balkanların ve Doğu Avrupa'nın o zamanki etnik çehresi yâni Türk halkları ile dolu olması da âmil oluyordu.

Böylece, XV. asır nihayetlerinde Osmanlı Hükümdarı Bayazid II. ile Jagellon Hanedanına mensub Leh Kralı arasında ilk dostluk ve iyi komşuluk an-

* Bu açış konuşması 29.IV.1959 da İstanbul'da Teknik Üniversite salonlarında açılan «Türk-Leh Tarih ve San'at Hatıraları» niteliğindeki sergide söylenmiştir.

laşması yapıldı ve bu, sık sık teâti edilen elçiler vasıtası ile daima yenilendi. Bu dostluk uzunca bir müddet, bütün XVI. asır boyunca sürdü. Hele Kânunî Sultan Süleyman ile yine bu hanedandan Sigismund ve onun oğlu Sigismund Auguste zamanlarında en samimi ve dostane şeklini almıştı. Bu sırada, Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'daki fütûhatını büyük bir alâka ve sempati ile takib eden Lehistan Kralı hususi elçiler göndererek Bâbîâli nezdinde tebrik ve bu suretle Türk-Leh milletlerinin birbirlerine daha fazla yaklaşmasını iltizâm ediyordu.

Yine bu devrede, doğuda ve batıda müşterek hasımlara karşı Türk-Macar-Leh dostluğu Doğu Avrupa'nın âdeta en kuvvetli ve güvenilir bir anlaşması idi ve bu dostluğun Batı Avrupa'daki kanadını ise Fransa teşkil ediyordu.

Lehistan'da Jagellon hanedanı sönüp de komşu devletler burada kendi nüfuz ve hegemonyalarını tesise kalkıştıkları zaman, XVI. asrın ikinci yarısında Osmanlı Devleti buna katiyen razı olmadı ve derhal teşebbüse geçerek Leh beylerine, halkın kendilerine müracaatla, içlerinden birini başbuğ -yani o devire göre kral- seçmelerini ve bunun idaresinde ötedenberi Türklerle iyi komşuluk münasebetleri devam ettiren bu memleket halkının rahat ve huzur içinde kalmalarını istediğini Leh milletinin hak ve hürriyetlerini kendi tebası derecesinde korumak arzu ve kararında bulunduğunu bildirdi.

Halbuki bir tarafta doğu ve diğer tarafta batıdaki büyük devletler Leh milletine daima yabancı ve kendi emellerine ve siyasetlerine hizmet edebilecek kimseleri kral yaptırmak istiyorlardı. Hatta, daha o zaman 1573 de imparator, Polonya'yı taksim etmek istemiş, Polonya tacını kendisine almayı, Litvanya'yı da Çar'a vermeyi ve bu işe asla muvafakat etmeyecek olan ve kendisini Leh milletinin hürriyet ve istiklâlini korumak ile vazifeli sayan Türklerle karşı da bir ittifak hazırlamayı düşünmüştü.

Buna karşı, Bâbîâli, derhal ve müessir şekilde mukabele etti. Leh milletinin sempati ve teveccühüne mazhar olmuş bulunan ve Leh milletinin hayatî menfaatlerine göre hareket edeceği bilinen kendi mahmisi Erdel Beyi Bathory Istvan'ı Polonya tahtına geçirmeye muvaffak oldu. Artık Türk-Leh dostluğu en samimi şeklini almıştı. Türk devlet adamları, sık sık gelen Leh elçilerine Anadolu'dan birçok ticarî eşya mübayaasına müsaade ediyor, yanlarına resmî adamlar katarak ve idarî makamlara gerekli emirleri vererek onların, meselâ Ankara'dan sof kumaşları, başka yerlerden halı, pamuk ve şarap almalarına ve bu suretle de Türk-Leh ticarî münasebetlerinin kuvvetli olmasına çalışıyorlardı.

Türk-Leh Münasebetleri XVII. asırda, bir iki defa ârızî sebeplerle menfi bir istikamet aldı. Bazı çatışmalar vuku buldu, hatta bir defasında Polonya'nın, kendi millî menfaatlerine de aykırı olarak, Türkler aleyhindeki ittifaka girdiği görüldü ise de, iki millet arasındaki ticarî münasebet ve hatta kültür mübadelesi bundan sonra da devam etti ve bunda Erdel, Eflâk, Boğdan gibi o zamanki müşterek dost bulunan memleketlerin tesir, delâlet ve yardımı oldu. XVIII. asırda ise bu münasebetlerin tamamen dostluk ve anlayış havası için-

de bir gelişme takib ettiği görüldü ve Lehistan'da Türk moda eşya ve kıyafetleri asil ve kibar halkın çok iltifat ve itibar gösterdiği bir şekil aldı. Ne yazık ki, her iki devlette de siyasi ve askeri bünye za'fa uğramakta, haris, istilacı emeller besleyen komşular gittikçe kuvvetlerini arttırarak tehdidkâr bir duruma girmekte idiler. Buna rağmen, Türk Devleti ve Türk milleti Lehlilerin hürriyet ve istiklâli uğrunda her türlü gayret ve fedâkârlığı göstermekten geri kalmadı. Osmanlı Devleti için felâketle neticelenen 1768 savaşlarının sebeplerinden başlıcası da bu olmuştur. Bâb-ı Âli, o zamanki müstevli devlet elçisine verdiği notada, türlü bahaneler ile Lehistan'a asker sevk eden devletin derhal askerini geri çekmesini Lehlilerin memleketine, mezheplerine ve işlerine karışmamasını, istiklâllerine hürmet göstermesini, ahidnâmelerle te'min edilmiş olan sulh şartlarına tamamen riâyet etmesini talep etti. Gerçi, bilâhure korkulan âkıbet, maalesef, vukûbulmuş ve Polonya üç kuvvetli komşusu arasında paylaşılmıştı. Fakat Osmanlı Devleti ve Türk Milleti hiç bir zaman bu emr-i vâkîi kabul etmeğe razı olmadı. Ve Divan-ı Hümâyun da mu'tad zamanlarda, daimâ Leh elçisini mevcut telâkki etti.

Avrupa'da 1848 de hürriyet ve eşitlik için mücadeleler olduğu sırada, Leh milleti de kendi hürriyet ve istiklâline kasd edenlere karşı savaşmış ve bu gaye uğrunda mücadeleye atılan Macar hürriyetçilerine geniş miqyasda maddî ve manevî yardım etmiş, ancak bu teşebbüs akim kalınca da onlarla birlikde Türkiye'de kendilerine ikinci bir vatan bulmuşlardı. General Bem ve arkadaşları Visowski, Zarowsky ve diğerleri Haleb'de Türk milletinin misafiri olmuşlardı, her birisi İslâm'ı kabul ederek Murad Paşa, İsmâil Paşa gibi namdar altında bir çok değerli hizmetlerde bulunmuşlardı.

Hülâsa, Tarihde Türk-Leh münasebetleri böylece samimi bir dostluk havası içinde devam etti. Bunun pek çok maddî eser ve delilleri vücud buldu ki, bugün burada bunların bir kısmını bir sergi halinde görmekteyiz.

Geçmişteki bu samimi dostluk münasebetlerine ve bunun kültür ve sanat sâhalarındaki eserlerine ve hatıralarına büyük bir kıymet ve ehemmiyet vererek ve bu güzel eseri istikbalde de bu münasebetlerin çok iyi ve müsbet bir istikamette gelişeceğine delil sayarak Ankara'da ve İstanbul'da Türk aydınlarına ve halkına arz ve teşhir etmesi, bugünkü Leh kültür makamları için çok takdire değer bir harekettir.

Ötedenberi Türk ilim, kültür ve sanat tedkiklerine sinesinde mühim bir yer veren Polonya İlimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü ve onun kıymetli müdürü profesör Zajaneskowsky ile Krakow Millî Müzesinin eski Türk sanatı mütehassıslarının ve bu arada bilhassa devlet arşivi mütehassıslarından Türkolog sayın bay Abramovich'in bu vadideki şayanı memnuniyet ve şükranı hassasiyet ve gayretlerini bu münasebetle ve ehemmiyetle tebarüz ettirmek isterim. Kendilerine ve bu güzel sergiyi gerçekleştirmek himmetini göstermiş olan makam ve şahıslara da İstanbul Üniversitesi ve Edebiyat Fakültesi adına bilhassa teşekkürü bir vazife addederim.